

A forradalom kritikus dalnoka: a „koronás Wargha”

1848–1849 forradalma és szabadságharca természetesen megihlette költőinket és íróinkat a nagy események sodrában éppúgy, mint a bukást követő hónapokban és években. 1851 májusában ugyan a császári hatóságok betiltják a forradalmat és emigrációt érintő témák tárgyalását a nyomtatott irodalmi termékekben, de a titokban terjesztett, részben kéziratossá irodalom tovább hagyományozta a nagy napok emlékét. 1851 májusát megelőzően a legnyíltabban Szilágyi Sándor hirdette a megörökítés programját a „*Magyar emléklapok 1848. és 49^{ből}*” című vállalkozásának lapjain.¹ Kerényi Ferenc az irodalmi ábrázolások három lehetséges motívumát különíti el a világosi fegyverletételt követően született művekben: a bűnbakkeresést, a mitizálás kísérleteit és az allegorizálást, melyek együttesen formálták a létrejött szépirodalmi alkotások arculatát. A szépirodalom persze elsősorban a mitizálás és az allegorizálás terepe volt, a nemzeti értékek letéteményeseként a forradalom hagyományának és eszményeinek az ébren tartása volt a feladat. Garay János, Tompa Mihály, Bajza József, Sárosi Gyula, Vörösmarty és Arany megjelent költeményei, ahogy a kéziratban terjedt versek is, a forradalmi eszményeket, de ugyanakkor az elárult nemzet mítoszát is táplálták. A Görgeire, Haynaura, esetenként az uralkodóházra kimondott átokversek széles körben ismertté váltak. A bűnbakkeresés mindenekelőtt Görgei Artúr és a világosi fegyverletétel ellen irányult. De nem kizárólagosan, Jókai Mór „*A gyémántos miniszter*” című novellája az Emléklapok első füzetének hátsólapjain már a forradalom radikálisai ellen irányozta a támadás életét. Szász Károly költeménye pedig védelmébe vette Görgeit az árulás vádjá ellenében – igaz, Szilágyi Sándor szerkesztőként azonnal szükségesnek látta, hogy „*Miért tartom Görgeit árulónak?*” című jegyzettel lássa el a verset. A populáris költészet ezekben az években szintén a nagy napok kultuszát igyekezett ébren tartani. A Kossuth nóta variánsai 1848–1849 ponyvairodalmának közvetítésével nagyon rövid idő alatt elterjedtek a lakosság széles körében, s integrálódtak a népdalok és általában véve a népművészet hagyományába, új és új variánsok születtek az orális hagyományörzés csatornáin keresztül a neoabszolutizmus éveiben.²

¹ A szabadságharc eseményei megörökítésének hivatalos kísérletéről lásd: HERMANN Róbert: *A szabadságharc hadtörténeti eseményei*. IN: TUSOR Péter (szerk.): *R. VÁRKONYI Ágnes Emlékkönyv*. Budapest, 1998. 536-557. a neoabszolutizmus időszakáról lásd: KERÉNYI Ferenc: „*Szólnom kisebbség, bűn a hallgatás*”. (Az irodalmi élet néhány kérdése az abszolutizmus korában). Gyula, 2005. 118-152.

² A terjedelmes szakirodalomból csak a legújabb publikációkra hivatkozva, lásd erről: LUKÁCS László: *1848–49 jeles napjai a néphagyományban*. Szt. István király Múzeum Közleményei, Székesfehérvár, 1998. TARI Lujza: *Magyarország nagy vitézség. A szabadságharc em-*

Mindemellett felsejlenek egyes irodalmi alkotásokban a forradalmi hagyományokkal szembeni kritikussabb szemlélet körvonalai is. A „Keled” aláírással, „Csalódás” címmel megjelent költemény szerzője, Vachot Sándor például ugyancsak az Emléklapokban, miközben a magyarság hősiességéről szolt, azt a megállapítást is tette, hogy a jelen generáció az „eszély- és országbölcsekre” nézve elődeihez viszonyítva „végetlenül alább áll”.³ Leginkább Arany János volt az, aki a honfiúi szomorúság és levertség, a szeretett barát, Petőfi elvesztése miatti elkeseredettség hangjai mellett fel-felvillantotta egy az 1848–1849-es magyar politikai vezetést bíráló álláspont kontúrjait. Az 1850-ben írt, de akkor meg nem jelent „Koldusének” kolduló nyomorék volt honvédja az „önző, szenvedélyes, áruló” vezéreket okolta. Az „áruló” jelző ugyan leginkább Görgeire irányította volna az olvasók figyelmét, de még a kéziratban Arany javította „önző, szenvedélyes, ábrándos vezérek”-re, s az „ábrándos” már sokkal inkább a Kossuth-kritika kulcsszava volt. Nem véletlen, hogy 1861-ben, a vers első megjelenésekor inkább az eredeti „áruló” variáció mellett döntött Arany, hogy azután 1867-ben már „büszke, szenvedélyes, versengő vezérek”-ről szóljon, ami talán egyensúlyt volt hivatott teremteni a lehetséges konnotációk között.⁴ A vers azon pontja azonban, ahol a harcolóknak tíz holdnyi földet ígérőkről szol, már egyértelműen a radikálisokat veszi célba, s rajtuk keresztül Kossuthot is. „A nagyidai cigányok”, amely megjelent nyomtatásban is 1852-ben, a szakirodalom szerint „a nemzeti vezetés egészét szatirizálta”, nem foglalt állást egy-egy vezetővel kapcsolatban, „nemzeti hibáinkat megosztotta közöttük”.⁵ (Kiem. az eredetiben) Arany maga inkább az egész nemzet kritikáját hangsúlyozta két évtizeddel később: a dicsőséges harc romjain a „dicső faj” „sok nemes hibája” fakasztotta a szatirikus tehetetlen nevetést az elfojtott sírás helyett.

Mindemellett is az önbírálat és felülvizsgálat szükségességét hirdető hangok csak gyengék és elszigeteltek maradtak a szépirodalom köreibben az 1848–1849-et követő évtized során.

Hangsúlyjaiban sok tekintetben eltérő képet tár elénk, ha a korszakban született visszaemlékezéseket és politikai röpiratokat elemezzük.⁶ Az természetesen érthető, hogy a katonai bíróságok számára készített védőiratok és igazoló jelentések igyekeztek felnagyítani a megelőző időszakkal való szembenállást, s nem tekinthetők elfogulatlan véleményalkotásnak. A megjelent politikai röpiratok esetében is számolnunk kell a politikai körülmények lehetséges torzító hatásai-

---

lékezete a nép dalaiban. Budapest, 1998. VAJKAI Aurél: 1848 emlékei a népi díszítőművészetben. Budapest, 1998.

³ Szilágyi Sándor (szerk.): Magyar Emléklapok 1848 és 49-ből. 1. füzet Pest, 1850. 270. A költeményt ugyanakkor hiába keressük Vachott költeményeinek 1856-os vagy 1869-es „teljes” kiadásában.

⁴ Arany János összes művei, 1. köt. Kisebb költemények. S. a. r. VOINOVICH Géza. Budapest, 1951. 433. és KERÉNYI: „Szólnom kisebbség, bűn a hallgatás”, 124.

⁵ KERÉNYI: „Szólnom kisebbség, bűn a hallgatás”, 125.

⁶ Vö. HERMANN Róbert: Műfajok és tendenciák az 1848–49-es polgári memoáriróadalomban. IN: Szószék és csatatér. Politikusi naplók és visszaemlékezések 1848–1849. S. a. r. HERMANN Róbert. Budapest, 2000. 9-34.

val. Mégis ez utóbbiak jelzik a forradalmi hagyományhoz való kritikus viszonyulás jelenétét a magyarországi értelmiségi közgondolkodásban.⁷ Emögött is megbújik persze a bűnbakkeresés mint egyik motívum, de szerzőik – függetlenül attól, hogyan vélekedtek Görgeiről – nem Görgeiben, hanem Kossuthban vélték megtalálni a „főbűnöst”-t. Jókai Mór például 1850-ben íródott emlékiratában, az „Emléksorok. Napló 1848–49-ből” című munkájában újfent bírálta a forradalmi időszak radikálisait, de emellett fel-felvillantotta kritikus véleményét Kossuth szónoki erejéről s szerinte annak köszönhető megkérdőjelezhetetlen tekintélyéről is a szabadságharc hónapjaiban: „Kossuth szónoklata valóságos szellemi terrorizmus volt, nem ölte meg ellenét, de semmivé tette.” Az elragadtatott lelkesültség ellenében, melyet Kossuth testesített meg, a Békepárt tekintélyei tehetetlenek voltak – hangzott Jókai üzenete. Megjelent művében az a későbbiekben sokszor felbukkanó vád is, hogy Kossuthra családja, mindenekelőtt felesége félelmeivel és nagyravágásával túlságosan nagy hatást gyakorolt.⁸ Nem Jókai volt az egyetlen az 1848–1849-ben politikai szerepet vállalók közül, aki Kossuth szerepének kritikus vizsgálatát tűzte ki célul ezekben az években. Csengery Antal „Magyar szónokok és státusférjak” című vállalkozása számára készült jellemrajzot írni Kossuthról. Ebben igen élesen fogalmazott – néhány ponton egészen biztosan igazságtalanul elfogultan is –, Kossuthban a „népszenvedély” megtestesülését látta, a „rendkívüli izgatót”, akit „számító alázatosság”, „színlelt szerénység” „dús képzelő erő” jellemzett, s aki féltékenyen őrizte népszerűségét, s csakis „a sérült nemzeti önérzet szenvedélye volt egyedül az irányadó” számára, amivel – a realitás talajáról elrugaszkodva – katasztrófabába vezette nemzetét. Jókai munkája fennakadt a sajtóellenőrzés hálóján, s nem jelenhetett meg. Csengery írása végül – saját elhatározásából is – szintén nem jelent meg, csak halála után látott napvilágot 1883-ban.⁹

---

⁷ Nem tárgyaljuk ez alkalommal a kifejezetten propaganda célzattal készült szitkozódó iratokat, melyek feltehetően szép számmal cirkuláltak, feltárásukra és elemzésükre azonban még nem került sor. Legismertebb közülük: [PONORI THEWREWK József]: *Adalék az 1848/9-ik évi magyar forradalomhoz*. 1. *Magyarország ormadara, Kossuth Lajos*. Bécs, 1849. De nem állt egyedül ez a munka. Lásd például: *Szózat, melyet a megcsalott magyar köznéphez intéz egy barátja*, 1849. Pest, Müller Dolf, Ferencziaktera 411. szám (16 oldalas nyomtatvány). ELTE Egyetemi Könyvtár, Kézirattár, Misc. (1.) 8r Szilasy János nagyváradi kanonok, egykori egyetemi tanár hagyományából, 1860. 42. köt. collig. 60. A bécsi kormányzat is igyekezett 1849 őszén kompromittáló adatokat összegyűjteni a forradalmi időszak vezetőiről. Bach bizalmas utasításban ezt kifejezetten Karl Geringer báró, a magyarországi polgári ügyek császári biztosának feladatai közé sorolta. Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Nachlass Bach. Kt. 36: Ungarn: Kossuth und Szemere.

⁸ JÓKAI Mór: *Emléksorok. Napló 1848–49-ből*. S. a. r. NEMESKÉRI Erika. Budapest, 1980. 170. Vö. uo. 200.: „Amivel Kossuth minden beszéde tömve van: a retorikai szépség, a szenvedélyesítő vehemencia, a ragályos prófétai ihlet, e beszédben mindaz legmagasabb potenciájára emelve volt érezhető. A hallgatók megrázva, önmagukból kiragadva érzék magukat, az entuziazmusra különben is hajlandó keblek nem bírtak önlángjaikkal, ha e percben halálukat kívánta volna, aláírandótták, azonban annál még nagyobbat is aláírtak – a haza halálát.”

⁹ CSENGERY Antal: *Adalékok Kossuth jellemzéséhez* (1850). IN: Uő.: *Jellemrajzok*. Budapest, 1898. 109-133. Ugyancsak jóval később jelent meg Bánffy Dénes gróf emlékirata, aki

Így aztán Kemény Zsigmond röpiratai (Forradalom után – 1850, Még egy szó forradalom után –1851) sokáig egyedüli példaként álltak a közvélemény előtt e tekintetben, miközben Jókai szépirodalmi munkáinak túlnyomó része is inkább a forradalom és szabadságharc heroikus kultuszát voltak hivatva továbbéltetni.¹⁰ Kemény – Jókai emlékiratához és Csengery jellemrajzához hasonlóan – Kossuthot a forradalom destruktív szívének tekintette, a „nagy izgató”-nak, aki „mindent megnyerni akart”, s a közvélemény „rajongás”-ba esve követte szavát a szakadékig.¹¹ A magyar közvélemény azonban – ahogy Kemény írta – „bálványát” megtámadva látva nagy felháborodással fogadta a röpiratokat. A későbbi években persze már inkább szaporodtak a bíráló hangok, jól mutatja ezt Vajda János példája is, aki 1850-ben még Görgeit elítélő verset írt, de egy évtizeddel később a forradalom és szabadságharcot már „egy boldogtalan elragadtatás percében az öntúlbecsülés” okozta „második Mohács”-ként jellemezte.¹²

Az emigrációban élő politikusok közül Szemere Bertalan volt az, aki legelősebben és a közvélemény előtt támadta Kossuthot.¹³ Az egykori politikus társak közül ugyan Batthyány Kázmér gróf is bírálta Kossuthot emlékiratában, de jóval mértéktartóbban fogalmazott, s nem a nyilvánosság előtt.¹⁴

Írásunkban egy eddig ismeretlen elbeszélő költeményt kívánunk bemutatni, mely 1848–1849 történetét egészen más nézőpontból foglalta össze, mint a magyar közvélemény elé került, nyomtatásban megjelent szépirodalmi munkák. Mintha Kemény röpiratait bújtatta volna szerzőjük a verselés szabta szigorúbb forma kereteibe. A költemény írója, Wargha István szintén a forradalom aktív politikusai közé tartozott, nevéhez azonban az utókor – joggal – leginkább azt köti, hogy ő volt az, aki a magyar királyi koronát a neoabszolutizmus bécsi rendőrségének informátorként kiszolgáltatta. Wargha az 1840-es évek második felében és 1848-ban Kossuth egyik bizalmasa volt, a Bécsben működő király személye körüli minisztériumba is e révén került mint minisztériumi fogalmazó, majd titkár. A második bécsi forradalom elfojtása után azonban 1848. november 5-én Bécsben a császári katonai hatóságok letartóztatták. Két évnyi nehéz vasban töltendő börtönbüntetésre ítélték 1850. július 27-én, de beszámítva egy év tíz hónapnyi vizsgálati fogságát is. Az uralkodó aztán kegyelemben

---

azonban, bár igen élesen bírálja a politikai vezető elitet, nem hegyezi ki kritikáját Kossuth szeméjére. Vö. *Gróf Bánffy Dénes emlékiratai az 1848. évi forradalomról*. Közzéteszi: MARCZALI Henrik. Budapesti Szemle, 59-60. köt. (1889)

¹⁰ Mindenekelőtt „*Forradalmi és csataképek*” című, 1850-ben megjelent novelláskötete és történelmi regényei.

¹¹ KEMÉNY Zsigmond: *Változatok a történelemre*. Budapest, 1982. 318. 321. 361. 226.

¹² ARISZTIDESZ: *Önbírálat*. IN: VAJDA János: *Politikai röpiratok*. S. a. r. MIKLÓSSY János (=Vajda János összes művei 6. köt.) Budapest, 1970. 31-32.

¹³ SZEMERE Bertalan: *Politikai jellemrajzok a magyar szabadságharcból*. Okmánytár. S. a. r. HERMANN Róbert – PELYACH István. Budapest, 1990. 205-274.

¹⁴ *Gróf Batthyány Kázmér emlékiratai*. IN: *Szószer és csatatér*. 121-155.

részesítette, így 1850. augusztus 5-én szabadon bocsátották.¹⁵ Mind a rendőri hatóságok, mind a korabeli magyarországi közvélemény úgy tudta, Ludwig Welden báró tábornagy, bécsi polgári és katonai kormányzó közbenjárására menekült meg a kivégzéstől.¹⁶ Ezt követően Pesten élt, a pesti forradalmi szervezkedések aktív résztvevője, ugyanakkor a rendőri hatóságok informátora volt. A korona hollétének kiderítése és felfedése után hagyták Londonba szökni 1853 őszén, ahonnan 1860 nyarán tért haza Magyarországra.¹⁷

Wargha verselgetett a maga, családja és szűkebb baráti köre örömeire, s foglalkoztatta az a gondolat, hogy megírja a forradalom történetét. Már 1849 őszén vizsgálati fogságában is úgy nyilatkozott a nála talált némely dokumentum kapcsán, hogy azokat azért másolta le a maga számára, mert „nyugalmasabb időkben” tervezi, hogy a „felkelés”-ről írni fog „valamit”. Ekkor feltehetőleg még nem költői munkát tervezett.¹⁸ 1851 áprilisában, amikor házkutatást tartottak pesti otthonában, már néhány verstöredéket találtak nála.¹⁹ Az első cím nélkül egy Alfred zu Windischgrätz herceget és az Esterházy család valamely tagját átkozó vers:

I.

„Égettél, öltél, dultál fejedelmi parancsból
Bécs és Prága hajolt, durva csapásid alatt.
Néprabság' katonája valál, és ronda hizelgők
Csókolták a' port büszke sariid alól.
És most – mert a' hősi magyar megtörte hatalmad'
Rád „vesszen”t legelől e' csunya csorda kiált!
Igy e' földön még, már rád lőn mérve jutalmad,
Átkoz a' nép – amazok' szolgacsoportja – gunyol. –

II.

Szent honod ellen köris' anyagyilkos kardot emeltél
Népiertó idegen' czinkosa lenni kívánsz.
Disztelen éltedet igy nem fogja borítani feledség –
Igy lőn örök hirű nemde Herostratos²⁰ is?

¹⁵ A kk. Militär Central Untersuchungs-Commission igazolása, Bécs, 1850. dec. 3. (német nyelvű) OSZK Kt Fond 273/4. Wargha István perének iratai, Hadtörténelmi Levéltár (=HL), Abszolutizmus kori iratok, IV. 40/a: K.k. Militär Central Untersuchungs Commission zu Wien 1849. II. a-b. v. Stefan Wargha.

¹⁶ „Aktenauszug, ... Stephan von Wurga betreffend”. Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Ministerium des Äußern, Informationsbüro, BM Akten 1908/1860.; vö.: LUKÁCS Lajos: *Magyar függetlenségi és alkotmányos mozgalmak 1849-1867*. Budapest, 1955. 78.

¹⁷ Dr. ASZTALOS Péter: *Wargha István (1808–1876) életrajza*. 2. átdolg. kiadás. Kézirat, 1993. OSZK Kézirattár Fond 273.

¹⁸ Kihallgatási jegyzőkönyv, 1849. november 9. HL, Abszolutizmus kori iratok, IV. 40/a.

¹⁹ A Warghánál talált iratokat lásd: HL Absz. kori iratok, III. Armeé-Commando, Polizei Section 2175/1851

²⁰ Herostratos nevét azzal akarta megörökíteni, hogy felgyújtotta Artemis ephesusi templomát Kr. e. 356-ban. Ezért névtelenségre kárhoztatták kortársai.

III.

*Ősi gonosz törzsnek' gonoszabb ivadéka',
Esterházi,²¹ magyar vérbe meríti vasát –
Tépd ki nevét hon! aranykönyvedből, 's szent haragodnak
Förgetegével sujtsd, nemzetek" istene! őt –
Hogy ne maradjon fönn e' bűn emlékezetén túl
Semmi felőle egyéb dús palotái' helyén;
S' a' késő unokák, ha keresnék e' nevet egykor,
Pusztá nyomát csak ez' egy szócska jegyezze: vala. --*

A második töredék így szólt:

*„Uj
hármás história
mellyben meg vagyon írva:
I. A német politikája ellenünkben.
II. Kossuth Lajos szabadság harcza,
III. A fölkapott németség dühöngései.*

---

*Meg vagyon írva:
Szólj igazat; betörök a fejed.
de az is meg vagyon írva:
Féljed az istent, és senkitől se tarts.”*

A harmadik töredék címlapján pedig ez állt:

*„Magyar krónika.
I. kötet
A magyar haza átalakulásának
nagy napjai.*

---

*---
Istent a magasban, az igazság sugallatát a szívben,
a népet a terhei alatt görnyedőt, és a hazát, melly
szabad biztos és dicső jövőendőért eseng, nem lehet
elámitani.
Kossuth.”*

---

²¹ Feltehetőleg Esterházy Miklós hercegről (1817—1894), Esterházy Pál herceg király szemé-
lye körüli miniszter fiáról van szó, aki nemzetőr őrnagy volt 1848. október előtt, 1849-től viszont a
császári hadseregben szolgált, 1849 tavaszán Welden parancsörének szegődött; de szóba jöhet még
Esterházy Sándor gróf (1809—1867) is, aki cs. kir. százados volt, majd őrnagyként 1848 végéig a
bácsi hadtestnél teljesített szolgálatot, 1849 januárjában azonban megtagadta a császári seregek
elleni harcot, s elhagyta a honvédsereget. 1850-ben azután a császári hadsereg ezredese lett.
BONA Gábor: *Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban*. 3. kiad. Budapest,
2000. 323-324. 155. Köszönöm Hermann Róbertnek a személyazonosításhoz nyújtott segítségét.

A címlap belső oldalán a mottó ismét csak:

„*Speak truth, and shame the devil,*
(*Szolj igazat, s az ördögtől se félj.*)”

A 3. oldalon egy töredék szöveg:

„*A*
Magyar nemzetnek,
a
multjában dicsőnek,
jövőjében – adja isten – nagyak.”

Wargha kihallgatási jegyzőkönyvének tanúbizonysága szerint természetesen tagadta, hogy bármit is tudott volna az iratokról, melyeket akkor tizenegy éves Dániel fia holmijai között egy sublód fiókban találtak a rendőri hatóságok. Arra hivatkozott, a kézírás nem az övé, s nem is Dánielé.²² Ennek ellenére feltételezhetjük, hogy Wargha szerzőjük, nemcsak megőrzőjük vagy terjesztőjük lehetett ezeknek a szövegeknek, hiszen a „*krónika*”, a verses história műfaja már megelőlegezni látszik a későbbiekben ismertetésre kerülő irodalmi munkát. Feltehetőleg így gondolták a rendőri hatóságok is, hiszen bár más terhelő iratot nem találtak nála, ezek alapján is bizonyítva látták Wargha veszélyes voltát, hiszen ez a „*Magyar krónika*” láthatólag az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc apoteózisa lett volna.

Wargha a londoni évek alatt sem felejtkezett el irodalmi terveiről. Eszter leánya naplójából láthatjuk, hogy tovább verselgetett, s ez összefonódott a forradalom emlékének ápolásával. 1856-ban például a Függetlenségi Nyilatkozat ünnepére a szintén emigráns Teleki Sándor gróf menyasszonya, Lady Anna Langdale tiszteletére nászajándékkul költeményt írt, melyben – ahogy Eszter fogalmaz -- leírta „*az egész dicsőségét a magyar nemzetnek és vesztét is*”, s azt felolvasta az összegyűlt társaság előtt.²³ Nem ismerjük ennek az elbeszélő költeménynek a szövegét, feltehetőleg legfeljebb előleges változata lehetett a most tárgyalásra kerülő munkának, hiszen máskülönben – mint látni fogjuk – nemigen lehetett volna alkalmas ünnepi költemény épp azon a jeles napon.

Az 1859-re keltezett fennmaradt változat „*Gyászkoszoru. Az újabb kor hervadt lombjaiból fonta egy néma*” címmel található a családi iratok között – immáron egyértelműen Wargha kézírásával.²⁴ A verses história a kor populáris

---

²² Kihallgatási jegyzőkönyv, Pest, 1851. ápr. 29. HL Abszolútizmus kori iratok, III. Armeecommando, Polizei Section 2297/1851.

²³ Wargha Eszter naplója, 1856. ápr. 14. II. köt. 54. OSZK Kt Fond 273/17.

²⁴ Gyász-koszorú. Az újabb kor hervadt lombjaiból fonta egy néma. 1859. (sept. 3káról sept. 24kéig) Greenwichben. Igazmondás nem ember-szólás. Elbeszélő költemény. OSZK Kt Fond

irodalmának igen népszerű műfaja volt. Az évszázadokkal korábbi históriás ének hagyományai éledtek újjá a ponyvairodalom terjesztette „*tudósító énekek*” formájában. 1848–1849-ben a modern sajtó mellett igen nagy szerep jutott ennek a tradicionális információközvetítő műfajnak is, legismertebb darabja Sárosi Gyula 1849 májusában megjelent Aranytrombitája volt.²⁵ Alfajaként terjedt el a verses életírás, s a fennmaradt életírások némelyike természetesen a magánéletet meghatározó tényezőiként szintén nagy teret szentelt 1848–1849 eseményeinek.²⁶ Wargha históriája leginkább az Aranytrombitája ellenpárjaként jellemezhető, mely utóbbi népszerűsíteni igyekezett a függetlenségi küzdelem ügyét, a középpontba az „*égből küldött nagy Kossuth*”, a kiválasztott vezér figuráját állítva, aki „*lázba*” hozza az országot a bécsi kamarilla „*ármánya*”, „*cselszövénye*” ellenében.²⁷ Warghának persze a szabadságharc 1848. november eleje utáni időszakáról saját élményei nem lehettek, a vonatkozó információkat feltehetően a megjelent röpiratokból, illetve irodalmi alkotásokból szerezte. Forrásként mindenekelőtt az Emléklapok, Kemény röpiratai, Szemere jellemrajza és Jókai elbeszélései jöhetnek számításba, de Sárosi munkája is a titokban terjesztett irodalom közismert darabja volt.

Wargha históriájának célja mérsékletre, egyetértésre, „*higgadt értelem*”-re inteni a nemzetet az elragadtatott indulatok ellenében. A mű cselekménye szerint a Dicsvágy, az Önzés és az Ármány allegorikus alakjai kötnek szövetséget 1848 márciusának napjaiban, s mozgatják az eseményeket mindvégig. A nép „*jelesei*”, ahogy maga a nép is csak áldozat, nem veszik észre, hogy összeesküvés, a „*romboló dicsvágy eszközei*”-vé válnak. A történet egy kis tanyán, a megszemélyesített Erdély és Magyarország otthonában kezdődik, a két főszereplő mély álomban látja a történelmi események sorát a honfoglalástól egészen 1825-ig. Aztán nagy vihar kél, felriad a nép, s – ahogy másutt is, idehaza is – a „*forraló szónok lángszava*” „*bősszé*” tüzeli őket, s az „*indulatosság rabja [lesz] az ész*”, a „*Kossuth ábránd csábjaira*” hallgat mindenki, s a „*rajongás*” és „*mámor*” lesz úrrá a népen.

„*Jaj, ha a lázadt indulat-árba
Olvad az észnek vesztes uralma!
Rombol az ár, tör, szaggat, emészt.
A vak eset dül,– ment, vagy enyész.*”

273/13. Bár szerzőként nem említi magát a kéziratban Wargha, megörökítette a Varga nevet a műben: Szenttamás ostrománál, írja, huszonzárom Varga harcolt, s a parlament Debrecenbe költözött kapcsán is említette Varga (Sándor, ceglédi) képviselő nevét. A művet említi: Dr. ASZTALOS Péter: *Wargha István*, 30.

²⁵ Vö. *Riadj magyar! 1848–1849 fametszetes ponyvai, csatakrónikái*. S. a. r. POGÁNY Péter. Budapest, 1983. TAKÁCS Lajos: *Históriások*. Históriák. Budapest, 1958.

²⁶ Például: SZÉKELY István: „*Mi volt Magyar Ország, mi volt szabadsága...*”, VÉGH Bálint: *Saját életíratom*. IN: „*Mi volt Magyar Ország, mi volt szabadsága...*” *Negyvennyolcas idők* II. S. a. r. FORRAI Ibolya. Budapest, 1999. 27-135.

²⁷ SÁROSI Gyula: *Aranytrombita*. Budapest, 1952. 41., 56. 60.

A rombolás három allegorikus alakja Kossuth Lajosban találja meg az ideális médiumot. Kossuth a „*hon fatuma*”, a „*mámoros vezér*”, akinek lelke „*a dicsvágy lángrohamában ég*”, ábrándokban él, s elutasít minden „*jogos alku*”-t, „*csendes egyezmény*”-t, s azokat, akik ezt akarják, azonnal árulónak minősít, s „*vas-erőszak*” kürtjét fújja. Wargha Kossuthot jóakarátú, de démoni alakként ábrázolja, akit mindenekelőtt a Dicsvágy vezeti a haza sírjához egyre közelebb vivő tettekre:

*„Kossuth, -- keblén dicsvágy, nyelvén gyulasztó láng
Előtte hír, név, fény, -- utána pusztaság,
Mint az élő kornak háborgó fátuma
Áll a meredeken, bátran, -- fuvalkodva.
Szíve tengerében gyilkoló haraggal
Kél az indulat-ár, zajong s dúl robajjal.
Elméjén szenvedély hatalma vesz erőt,
Homlokán borongó gyűlölet gyűjt redőt.
A hírvágy eltépte vágya zaboláit;
Arculata boszút, szeme csak vért áhít.
Ajkán átok, mely tölt síkot, erdőt, hegyet,
Kiest, és kietlent, pusztát rengeteget.”*

S az illúziókban – véleménye szerint – osztozott a politikai elit is, nem hallgattak sem Deák Ferencre, sem Klauzálra, sem Eötvösre vagy Szalayra. Az országgyűlés gyors sietségben új törvények sorát alkotta meg, törvénybe iktatva a szabad földet, közterhek egyenlőségét, az egyenlő jogokat, felelős kormányt, sajtószabadságot – de már ebben benne rejtett a veszély csírája, hiszen a fát sem lehet egy csapásra ledönteni, az államéletben is lassú aprómunka az, ami maradandó lehet. Így tehát visszatekintve Wargha már az 1848 áprilisi törvények meghozatalában is egyfajta realitásérzék-vesztést vélt látni. A későbbiekben a politikusok közül pozitív példaként mindenekelőtt Deákra, Batthyányra és Széchenyire hivatkozott. De – folytatta – Kossuth minden ellenvetést ledorongolt és elfojtott:

*„Ha gondolkodni mert a higgadt kisebb szám,
Dörgött: «némuljon el a törpe kisebb szám!»”*

Így aztán személyiségének varázsa alatt az országgyűlést egyre inkább az „*öntömjénezés*” és az „*elbizakodás*” jellemezte.

Debrecen, a forradalom fővárosa „*az alföld Pekingje*”- és a „*magyarok Mekkája*”-ként leginkább a „*kávénénikéket*” körülrongó hízelgők hada, a nepotizmus éltetői és a nagy vagyont felhalmozó hadiszállító zsidók fellegvára volt szerinte. Elhangzik a Kossuth feleségét érintő vád is, hogy az asszonyi kamarilla – Wargha nyilván tudatosan a bécsi kamarilla összeesküvésének el-

lenpontozásául használja itt a befolyásos asszonyok összességére a 'kamarilla' megjelölést – túlságosan nagy befolyással rendelkezett rá, mindenekelőtt felesége táplálta férje dicsvágyát, s a „*kávénénikéknek fejedelemasszonya*”, a „*mámi*” titokban arra vágyott, hogy királyné legyen. Igen kíméletlen képet fest róla Wargha (Kossuthot illetően távolról sem ilyen személyeskedő kritikájának hangneme): nem ifjú, nem szép, de „*a hír*” szerint annál „*fellengőbb- urasb s parancsolóbb*”, annál „*követelőbb, lenézőbb, kegyosztóbb*”, finnyás „*nyavigás*”, mint oly gyermek, akinek kedvére sose lehet tenni, oly szeszélyes. A „*gazda*”, Kossuth pedig a házibéke érdekében enged neki, mivel otthon már távolról sem oly harcias, mint a közélet mezején.

*„A kávé-nénikék elseje és feje
Igy szól: -- «ah tündér szép ábrándom ideje!
Ah teljesülésnek bájos derülete!
A dicsőülésnek nagy napja fölkele.
Budára, Mátyásnak királyi várába!
Nem volt még királyné ily nagy, e hazában.»*

Természetesen valamilyen formában állást kellett foglalnia Warghának Görgei megítélésének kérdésében is. Szerinte amíg egyetértés uralkodott Kossuth és a katonai vezetés feje között, sikerek következtek, de a féltékenység és viszály szülte versengés kettejük között csak ártott, Görgeit ugyancsak a Dicsvágy mozgatta, mint nagy ellenfelét:

*„Fő-vezérek lelke nem oly tiszta s elszánt,
A dicsvágy és önzés nem csak egy keblet bánt.”*

*„Görgey s Kossuth közt a vetély s fondorlat
Fölállítja a nagy elválasztó falat.
Az önzés és dicsvágy életre halálra.
Kezdi a diadalt, a hon rovására.”*

Kossuth párhuzamaként Robespierre-t, Montesquieu-t és Custine-t említi, Görgei párhuzamaként Napóleont. A „*szó- s kard-dictator*” nem fér meg soha együtt, állítja, elkerülhetetlen volt az összecsapás közöttük, s közösen viselik a felelősséget a bekövetkező kudarcért.

*„Bizalom kötött volt mindent csak Kossuthhoz,
S Görgeyhez, a kik visznek a jó célhoz.
Pedig ő nélkülök alku kél, s a nemzet
Földicsőül, habár a sokból engedett.
Ha ezek forrongó szelleme dicsvágya
A hazát nem készíti hevülni túlságra:*

*A köz-értésülés gyökeret vert volna; --
A nemzet nyert – s mindent el nem veszített volna.”*

Ugyanakkor nem foglal egyértelműen állást az áruló-váddal kapcsolatban (bár a világosi fegyverletételt „*az árulással meggyalázott élet*” öngyilkossággal végződő gesztusaként tárgyalja), sőt elhangzanak a műben olyan vélemények is a harc lezárulta után, melyek Görgeit védelmezik. Wargha egy volt honvédtiszt szájába adja a Kossuthot mint „*házsártos szájhős*”-t hangoztató, átkozó véleményt, mely szerint Görgei vele szemben képes lett volna megmennteni a hazát.

Kétszer is szemére hányja ugyanakkor Kossuthnak, hogy a végnapokban elmenekült, és sorsára hagyta az országot:

*„Végre, ha híveit a lángba zavarja,
A vész-órán őket hűtlenül elhagyja.
Sorsot nem oszt; megfut – biztos menedékre:
S csak dicsekvés villog a mult emlékére.”*

*„S a hős, ki a népnek vérét felforralta,
Azt a vész óráján hűtlenül elhagyta.
Sorsát egy hazának, mely ön vérében fül,
S egy nemzetét vivé el lelkén ostorúl.”*

Részletesen foglalkozik Wargha a nemzetiségi konfliktusokkal, mondván, azokat sem lehetett az ész tanácsának megfelelően rendezni, itt is csak a „*vak indulat*” érvényesült a szembenálló felek mindegyikének tetteiben, s mindannyiukat az Ármány szította. Nem kevésbé szenvedélyesen ítéli el Wargha a szerb, horvát, stb. „*izgatókat*” sem, külön megemlékezve a szlovákok kapcsán a „*panslav szellem*” „*sunnyogó viszályá*”-ról, mely Cseh- és Morvaországból érkezett a horvát példán felbuzdulva. Megemlékezik természetesen a románok erdélyi kegyetlenkedéseiről, a rablásokról, kínzásokról és „*faj-irtás*”-ról. De – teszi hozzá – hozzájárult a konfliktus elmélyüléséhez Kossuth lekicsinylő, nagyzó semmibevevő magatartása a méltányosság és a testvériesség helyett, állásfoglalása szerint alapvetően ez akadályozta meg a rendezést.

*„Csak az volt hazafi, ki ármányt s árulást
Látott uton és ut-félen, és semmi mást;
Csak a ki jogtiprást panaszolt, bár maga
A jog-követelőt verte föbbe agyba.”*

A honvédhadseregről sem fest idillikus képet Wargha, bár a dicső haditettek szokásos képei itt is felvillannak: a hazaszökő katonai alakulatok hősies vállal-

kozásai, Perczel Mór²⁸ harcai a Délvidéken, Damjanich és vörössipkásai, Guyon Richárd és Kmetty alakja, s felvillantja néhány későbbi aradi vértanú figuráját is (Aulich, Török, Nagy-Sándor, Kiss, Leiningen) – de őket is „*elbízott sas-fiak*”-nak aposztrofálja. Solymos nevű módos parasztgazda szájába adja a panaszokat: dicsőséges tetteket visznek véghez a honvédek, de túl sok a csapatokkal utazó asszony nép, a tisztek sokat mulatoznak, kártyáznak, katonai teendőiket is elhanyagolják, a környékbeli parasztokat súlyos beszolgáltatásokkal terhelik.

Értékelése 1848–1849 mozgalmáról egybecseng Kemény, Csengery véleményével: ábrándok vezették a forradalom vezetőit, nem számoltak a racionális hatalmi tényezőkkel, s ez okozta végzetüket:

*„Az ábránd győz, és tette gyúl
A magyar ércz-akarát.
Erős ábránd vezette a
A Sors keze verte magyart.”*

*„Annyi is való, hogy a ki mindent akar,
Attól is elesik, mit már marka takar.”*

Kijelölte költeményében Wargha az általa racionálisnak tartott engedmények körét: A birodalmi közös hadügy és pénzügy elismerése (s bizonyára a külügyé is), a nemzetiségi konfliktusok rendezéséhez pedig akár a területi autonómia megadása is – legalábbis a délvidéki szerbek esetében –, Horvátország elszakadásának elismerése.

*„Mi lett volna, ha a magyar a ráczságnak
Helyt jelölt volna ki önálló hazának.
Mi lett volna, ha a magyar koronában
Egy uj gyöngy támadt voln' az új rác-országban.
Mi lett volna, a horvát, mint elvált fél,
Függetlenül magyar szomszédságában él.
Vagy, ha nem kell neki alkotmány s szabadság:
Mi joggal tolja rá bármi hatalmasság?*

---

²⁸ Wargha külön levélben üdvözölte 1867-ben Perczelt annak hazatérése alkalmából, s magát ekképpen jellemezte: „*42 év előtt iskolatársad, 27 év előtt politikai ügy bajtársad, a hontalanságban hű részese*”. Wargha István levele Perczel Mórhoz, Nagyvárad, 1867. okt. 10. OSZK Kt Fond 89/192. Nyilván nem véletlen, hogy levelében viszontlátjuk az elbeszélő költemény allegorikus alakjait: „*Légy üdvöz, édes barátom, a haza földén, melyet véreden is megvásárlottál volna a véstől, ha az ármány, irigység, féltékenység és dicsvágy nem állott volna útjában nagy jellemnek, jó akaratodnak, tiszta szándékodnak és hajthatatlan egyenességednek!*” Perczel Mór az 1870-es években szintén elbeszélő költeményben összegezte élettapasztalatait, érintve az 1848–1849-es időszakot s persze annak nagy alakjait is. Vö. PERCZEL Mór: *Az idő és a lélek*. S. a. r. Dr. TÖTTÖS Gábor (Völgységi Füzetek III.) Bonyhád, 1998.

*Mi lett volna, ha a hadügy és a kincstár
Közös gazdaság lett volna, mint volt rég már.
Mi lett volna, ha a »minden« helyett csak »rész«
Tart is meg a nemzet, de mellőzi a vést.*”

A politikai engedmények körét illetően Wargha szintén Kemény Zsigmond röpiratainak nyomdokain jár, a nemzetiségi területi autonómia igényeket illetően azonban álláspontja inkább az emigrációban élő Teleki László gróféval rokonítható, rajta kívül hasonló gondolatokat csak igen kevesek, köztük alkalmanként Szemere Bertalan vetett papírra.²⁹

A munka hangneme feltűnően lojális, kerül Wargha bármiféle utalást az uralkodóház politikai felelősségére – ez még nem lenne egyedi, de művében V. Ferdinánd „*méltányos atya*”-ként jelenik meg, aki beleegyezett a magyarok függetlenedésébe, s amikor fiatalabb „*fia*”, Horvátország ez ellen fellép, az atya csitítaná mindkettőt, de „*szíve nemes, de erőtlen*”, s nem is könnyű két gyermeke vitájában igazságot tenni. Így aztán Wargha a szabadságharcot pusztán a pesti és zágrábi izgatók számlájára írja – miközben mindkét tábor az uralkodó (a király, illetve a császár) védelmét tűzte zászlajára. De mivel mégis az idősebb testvérnek – azaz a magyaroknak – kellett volna okosabbnak lenniük s az ész érveivel csillapítani a konfliktust, s ehelyett „*dölyfös kicsinléssel*” felvették a nekik dobott kesztyűt, a fő felelősséget Wargha mégis a magyar oldalra helyezi. Ugyanakkor a horvát támadás nyomán elismeri, „*a magyar*” önvédelemre kényszerült. István főherceg mint „*békeangyal*” tett még egy kísérletet a kibékítésre, de sikertelenül. Ezt követően „*királyi szó*” zengett a távolból, mely „*int, fenyeget, csillapít*”, de hiába:

*„Mely népet ily vezér vak dühében vezet:
Legnemesb küzdelme is tért és irányt vesz.
Meggondoltlan rohan tűzbe vízbe vakon,
A kárhozó vezér jelölte utakon.
Nincs magasság, nincsen nyaktörő meredek,
Melytől eszközeit kíméli, bőszen gyerek.
Erőket nem számít, nem számít lehetőt,
Ugy tekinti magát, mint minden tehetőt.”*

A királyi szó „*vészmadár zaj*”-nak minősítésével és az engedetlenséggel – ahogy az országgyűlés megtagadta a feloszlató királyi parancsnak engedelmességet – megszűnt a lehetőség a békés rendezésre. Ezzel Wargha a legfőbb politikai felelősséget újfent egyértelműen a magyar politikai elitre helyezi. A csá-

---

²⁹ KEMÉNY Zsigmond: *Változatok a történelemre*, 309. Szemere szerint a nemzetiségeket „*minden áron*” ki kellett volna békíteni. SZEMERE Bertalan: *Politikai jellemrajzok*, 244.

szári csapatok 1848 decemberi támadását igen egyszerűen jelenti, annak jogosságát nem vonja kétségbe: „*A királyi kegyező hatalom-parancs lőn.*”

*„Nehéz fegyveres had áradt rá a honra
Hogy füleket nyisson fejedelmi szóra.”*

Ekkor Deák és Batthyány még tesz egy utolsó kísérletet a kiengesztelődésre, de már késő, elkésett már akkor minden józan egyeztetés.

*„Batthyány³⁰ s Deák, mint engesztelő szellem,
Mint jogérző erős hű polgári jellem,
Helyt állott, mint erős tölgy a fergetegben.
Kiengesztelődést kötni a keblekben.
Béke olajággal kezükben szoltanak:
»Hűség egyik fénye s erénye magyarnak.
Hűség a királyhoz, hűség alkotmányhoz.
Ez erényre homályt semmi idő sem hoz.
Ne rendítsen bennünk hitet vész torlasza,
Járuljon ismét a tronhoz nemzet szava.
Kisértsünk újból meg kiengesztelődést.
Ne bontson makacsság üdves egyetértést.”*

Egyetlen ponton utal csak nagyon finoman arra Wargha, hogy a magyarországi polgárháborút Bécsből is szították: megemlíti ugyanis, hogy a románok fegyvereiket Puchnertől és Urbántól kapták ajándékba. De hogy ez hogyan függött össze az uralkodó család és a bécsi politikai elit politikájával, arról nem nyilatkozik.

Wargha kritikája a politikai elitről magán hordoz egyfajta plebejus színezetet, mutatja ezt például a dorbézoló tisztekkel szemben kifakadó, lelkiismeretes altiszt káplár:

*„Az urak vertek ki nyugalmas helyükből
Ők zaklattak harczra a béke öléből:
S most ezredik csak az, a ki valamit tesz;
Ha elvesz a haza, az ő révökön vesz.”*

A már említett Solymos módos parasztgazda, a „*biró-viselt ember*” testesíti meg művében a józan gondolkodást („*Nem lehet mind ennek a bajnak jó vé-*

---

³⁰ Nem tudjuk, mikor került a család birtokába – de feltehetően a londoni évek alatt már velük volt – az a relikvia, amely egy papírlapra felragasztott négy szalmaszálból áll „*Gróf Batthyány Lajos ágyából, Pesten. – Élte utolsó reggelén 1849*” felirattal ellátva. OSZK Kt Fond 273/42. Warghát természetesen a Batthyány ellen folyó vizsgálatban is kihallgatták annak idején. Vö. URBÁN Aladár (szerk.): *Batthyány Lajos főbenjáró pöre*. Budapest, 1991.

ge”), a hazájával azonosuló, de az ábrándokat elutasító ideális hazaszeretetet. Egy másik paraszt, volt honvéd a Kossuth-Görgei ellentétről is csak az egyenlősítő elítélés hangján szól:

*„Biz az urak vittek minket a hinárba;
Mert nem egyezhettek, -- törtettek egymásra.”*

S aztán következhet a lemondó összegzés:

*„Játszhatják az urak most már a makaót.
Míg kivágja Kossuth ismét a makkfilkót.”*

Mindez persze nem ismeretlen a röpirat-irodalomban sem, hiszen például Kemény is az „*értelmes és józan falusi lakosok*”-at állította szembe a felhőkben járó politikai szédelgőkkel.³¹

Wargha elbeszélő költeménye – ahogy láthattuk – egyéb vonatkozásban is leginkább Kemény gondolatmenetét követi. Nem oly személyeskedő, mint Szemere vagy Csengery jellemrajza, Kossuth számára a végzet hatalma által megrontott esendő ember, akinek erényei (szónoki tehetsége) is csak esendőségeit erősítik, s aki tragédiába taszítja hazáját. Ugyanakkor nem oly könnyen állapíthatók meg a munka politikai célkitűzései, mint Kemény, Csengery vagy Szemere esetében. Kemény és Csengery 1848–1849 és vele együtt persze részben a reformkor politikai örökségének az átértékelésével a reformmozgalom mérsékeltjeit, mindenekelőtt Széchenyi István grófot és Deák Ferencet igyekeztek a közvélemény figyelmének előterébe állítani. Illeszkedik e vonulathoz Wargha munkája is. Hiszen az ész-szív szembeállítás a kortárs politikai köztudatba mindenekelőtt a Kossuth és hírlapját ostromozó *A Kelet népe* című Széchenyi röpirat alapmotívumaként ivódott be, s erre a szembeállításhoz építette fel Keményhez hasonlóan Wargha is a maga forradalomképét.³² Széchenyi lelki összeomlása 1848. szeptember elején nála is jelentős hangsúlyt kap:

*„A haza főbbik támasza megdől,
Láng agya fényét éj nyeli el.
A rohamos láz orgiaként öl
Bölcsset erőst, ki ellene kel.”*

Mindennek ellenére nem emeli ki Wargha oly egyértelműen Széchenyit a mérsékletre intők közül, ahogy Kemény Zsigmond teszi, e tekintetben jóval

---

³¹ KEMÉNY Zsigmond: *Változatok a történelemre* 209.

³² Az 1850-es évek Széchenyi-kultusz kísérleteiről részletesebben lásd: DEÁK Ágnes: *Széchenyi István és a magyarországi közvélemény az 1850-es években*. IN: PELYACH István - KÓRÓSINÉ MERKL Hilda - SIMON V. Péter - BUDAY Miklós: *Széchenyi Magyarországa és Európa*. Budapest, 2004. 187-198.

mértéktartóbb. Másfelől Warghát természetesen nem érdekli az egykori debreceni Békepárt egyes személyiségeinek (Nyáry Pál, Kazinczy Gábor) tevékenysége és érdemeik – ahogy azt Kemény röpiratai vagy Jókai visszaemlékezése tükrözi –, őket egyáltalán nem is említi művében. De persze az ő munkájának soraiban is kitapinthatók az önvédelem lelki mechanizmusai: Wargha Kossuth személyes bizalmasaként asszisztált 1848 novemberéig annak politikájához; s 1850 nyara után sem szakított Kossuthal. Igyekezett a kettős ügynök szerepkörében pozícióit megtartani Kossuth köreiben, a rendőri hatóságok megtévesztésével is, ha ez nem is sikerült, hiszen a korona hollétének felfedezésekor nagyon hamar rá terelődött a gyanú, s a bécsi rendőrség is rájött, hogy forradalmi „*felforgató*” tevékenységének egy részét tudatosan igyekezett homályban tartani rendőrségi megbízói előtt. Ugyanakkor Eszter lánya naplójából úgy látszik, családi körben egyáltalán nem hangoztatta kiábrándultságát az 1848–1849-es eszményekből, sőt igyekezett azokat gyermekeiben is ébren tartani.

Az olvasó épp ezért hajlamos egyfajta magaaigazolásként értelmezni a költeményt – amely legalábbis végleges változatában már akkor született, amikor családja hazatérése után Wargha a maga számára is a hazatérési engedélyt igyekezett kieszközölni, s amikor – nem mellékesen – már a londoni emigráció széles köreiben elterjedt áruló voltának híre, s kiközösítése nem korlátozódott Kossuth legközelebbi munkatársaira. Az emigrációban elszigetelődött, hazakészülő Wargha hangja volt ez. Feltehetően a remélt közeli hazatérés volt a közvetlen motívum a mű születését illetően – bár láttuk, legalábbis 1851-től már foglalkoztatta Warghát a „*magyar krónika*” terve –, lojalitásának és megbízhatóságának dokumentálása volt a cél. Emellett, úgy tűnik, a munka megjelentetését is tervezte hazatérése után, hiszen a költemény néhány pontján költői munkákban igen ritka módon szerzői lapalji jegyzeteket helyezett el.³³ De aztán hazatérve meggyőződhetett arról, hogy nem aktuális és tanácsos – még anonim formában sem – a magyar közvéleményben szilárdan élő és a politikai identitás legfontosabb igazodási pontjának tekintett 1848–1849-es hagyományok nyílt kritikája. Egy efféle munka megjelenése óhatatlanul nagy felháborodást keltett volna, s a figyelmet a háttérben meghúzódó szerzőre irányította volna. Wargha pedig igyekezett a nagypolitikában nem exponálni magát, miközben az észrevétlenségben bízva újra a bécsi rendőrség informátorainak táborába lépett. A „*felhajtás*” csak ártott volna e pozíciónak.

S hogy valójában eközben mit is gondolt 1848–1849 politikai eszményeiről, be kell vallanunk, nem tudjuk.

---

³³ Beöthy Ödön bihari főispán királyi biztos felhívására (Újverbász, 1848. szept. 17.) vagy más helyütt István főherceg 1848. szeptember 12-i felhívására hivatkozik, mintegy alátámasztandó a vers állításait.